

TORTUR

Donatella Di Cesare

TORTUR

Oversat af

Conni-Kay Jørgensen

Med forord af

Henrik Rønsbo, DIGNITY

FORLAGET VANDKUNSTEN 2017

INDHOLD

Forord 9

Prolog 15

I Torturpolitik 23

- 1 Uden ende? I det 21 århundrede 25
- 2 Tortur og magt 30
- 3 Ofringens fordækte baggrund. Tortur i terrorens dispositiv 37
- 4 Tortur efter afskaffelsen af tortur 41
- 5 Den sorte føniks 46
- 6 Tortur og demokrati 50
- 7 Undtagelsestilstand og forebyggende tortur. Efter 11 september 52
- 8 Torturdebatten 59
- 9 De “urene hænder” dilemma. Thomas Nagel og Michael Walzer 63
- 10 “Torturmandat”. Alan Dershowitz 70
- 11 Det mindste onde er stadig et onde 77
- 12 *24 timer* Gentleman og torturudøver 80
- 13 En politisk torturteologi 83

- 14 Hvorfor ikke torturere en terrorist? Den tidsindstil-
lede bombe 88
- 15 Dette skadelige og pseudofilosofiske opspind 97
- 16 Illegitimitet. Når staten torturerer 100
- 17 Menneskerettighedernes endeligt? 105
- 18 Menneskets værdighed og tortur 109

2 Torturfænomologi 117

- 1 Kan tortur defineres? Etymologiske noter 119
- 2 “Den, der har været udsat for tortur, kan ikke længere
føle sig hjemme i verden.” Améry 123
- 3 Tortur, folkedrab, holocaust 128
- 4 At dræbe og torturere 132
- 5 Mellem biomagt og enevældig magt 136
- 6 Bødlens anatomi 138
- 7 Sade, fornægtelse af den anden samt voldens prog 141
- 8 Fra Torquemada til Scilingo. Fire portrætter 145
- 9 Er torturbøddel noget man bliver? 155
- 10 Pedro og kaptajnen 162
- 11 Ofrets hemmelighed 165
- 12 At sætte ord på torturen 168
- 13 Om smerte og lidelse 169
- 14 At overleve ens egen død 173

3 Torturadministration 179

- 1 Giulio Regeni. Den tortureredes lig 181
- 2 Benjamin eller om den skændige institution 186
- 3 G8-topmødet i Genova 189
- 4 Den “hvide” tortur. Fængslet i Stammheim 195
- 5 Forsvundne, *desaparecidos* Den nægtede død 199
- 6 CIA's globale gulag 206
- 7 Guantánamo. Det nye årtusinds lejr 210
- 8 Abu Ghraib. Skammens billeder 214
- 9 Kvinder og seksuelle voldshandlinger 218
- 10 I den stærkeste vold 222
- 11 Pinsler og tortur *made in Italy* 226
- 12 Hvorfor det er en forbrydelse 232

Epilog 237

Noter 243

Litteratur 247

FORORD

En verden uden tortur

Donatella Di Cesare indbyder læseren til en samtale. Samtalen handler om den rolle, tortur har spillet i vores samfundsudvikling generelt og for vores tænkning om mennesket specifikt. Fra dette udgangspunkt udspørger hun de begivenheder i vores samtid, hvor torturen har materialiseret sig: Guantánamo, Latinamerikas ”forsvundne”, voldtægterne under krigen på Balkan, ydmygelserne og torturen i Abu Ghraib, Europas politiske vold i 70'erne og senest torturen af og mordet på en italiensk forsker i Egypten i februar 2016.

Ethvert bidrag til denne samtale er vigtigt. Samtalen om tortur er universel, ligesom forbuddet er det. Et forbud, der blev indskrevet i FNs Menneskerettighedserklæring og som blev konfirmeret med Konventionen mod Tortur, vedtaget af FNs Generalforsamling 10 december 1984.

Til trods for den ledende rolle, Danmark har spillet i kampen mod tortur, er dette forbud fortsat ikke inkorporeret i dansk lovgivning. Di Cesares bog viser os, hvorfor dette er nødvendigt. Som hun skriver: “Enhver magt indebærer fristelse til at overdrive, enhver styrke løfte om

brutalitet, enhver staf trussel om mishandling, ethvert for-hør en risiko for tortur”.

Kampen mod tortur er global og skal rettes mod alle dens former. DIGNITYs arbejde viser, at mange af disse des-værrer fortsat er usynlige, også for langt de fleste danskere. Milliarder af mennesker verden over lever med risikoen for at blive udsat for tortur og mishandling. Nogle er fængs-lede under kummerlige forhold, flere på flugt fra krig, men de fleste er blot fattige mennesker uden rettigheder. Alene i Danmark bor der 30-40.000 mennesker, der har været udsat for tortur, deres stemme høres aldrig. Torturen påvirker ikke kun det enkelte menneske, men hele familien og dens livsvilkår. For de børn, der vokser op i familier påvirket af tortur, kan konsekvenserne være omfattende. Det ved de, der er børn af danskere, der blev udsat for tortur under Anden Verdenskrig, og det ved de, der er børn af nutidens torturofre.

Ny viden og nye metoder i kampen mod tortur er hele tiden nødvendige. Di Cesare trækker forbilledligt på den internationale forskning, der er udført i torturmetodernes udvikling over de sidste 50 år, en forskning som DIGNITY aktivt bidrager til. Hvid tortur, eller som andre kalder det, demokratisk tortur, er det nye sort i torturens gar-derobe. Den påfører ikke skader på det menneskelige væv, den peger forbi hud, bindevæv og muskler, ind i den men-neskelige psyke, som den “tømmer for enhver tanke og re-ducerer til et dyr i selvoprettelsens vold”.

Som torturform er den hvide tortur et dobbelt angreb. Først kommer overgrebet, men det følges op af manglen på anerkendelse. Domstole verden over nægter at anerkende forekomsten af tortur, hvis den ikke følges op af synlige tegn og ar, og de samfund overleverne færdes i, udviser den samme skepsis. Endnu en form for usynlighed, der kende-tegner torturen.

Tillid baseret på anerkendelse af mennesket i “den an-den” er omdrejningspunktet for overleverens vej til synlig-hed og tilbage til livet. Men vi må spørge os selv, hvordan denne tillid kan udfoldes i en verden baseret på skabelsen af frygt? Er der måder, vi kan rejse byer og samfund på, der ikke bygger på frygt? Vestlig kulturhistorie er rig på vidnesbyrd, der bekræfter dette dilemma. Disse vidnesbyrd gør Di Cesare til sine og dermed til vores.

Ordet, det der binder offeret til bødlen, binder også offeret som overlever til omverdenen. Ordet er det, der både dømmes og frelser – tilståelse og terapi. Grundfigu-rerne lidelse og mening indrammes af torturen, der mere end noget andet er blevet den form for statsvold, der ind-rammer medborgerskabets skrøbelighed. Evnen til at på-føre lidelse, ikke for at slå ihjel men for at understøtte bu-reaukratiske regimer, har vi båret med os fra det 15. år-hundrede og ind i det 21; Di Cesare er kynisk i sin diagnose af dette forhold.

Poesien og ordet giver os håbet. Halfdan Rasmussen svarer denne kyniske diagnose med ord, Inge Genefke, grund-læggeren af DIGNITY, ofte har citeret: “ikke bødlen gør

mig bange/ ... /Ikke nätterne, når smertens/ sidste stjerner styrter ned/ men den nådesløse verdens/ blinde ligegyldighed”. Ordet, der binder offeret til bøddlen, binder også offeret til os og til vores verden gennem anerkendelsen af overleverens erfaringer og deres gyldighed for os.

Politisk kan vejen i disse år synes trang, men menneskeligt er den kort. Kampen mod tortur starter med, at du ledsager de mennesker, der har været udsat for dette overgreb. At du indleder en samtale med dem. Om dette du er ansat i den danske velfærdsstat, om det er en nabo eller måske en kammerats forælder, så starter det altid med dette “du”, det du som det anerkendende “vi” opløses i.

En bog som Donatella Di Cesares bevidner, at tortur er en skygge, der stadig hviler over vores samfund selv i det 21. århundrede, men den er også et vægtigt forsvar for det fortsatte arbejde med at ledsage torturofrene på deres vej tilbage til livet, et arbejde som påhviler os alle.

Henrik Rønsbo
DIGNITY

PROLOG

PROLOG

At skrive om tortur er et problematisk og vanskeligt valg. Indtil for ganske få år siden så fordømmelsen, i hvert fald den verbale, ud til at være enstemmig, men det har ikke forhindret torturen i at omgå og undvige forbuddet – der var så alment accepteret, at det nærmest blev ophøjet til kategorisk princip – ved i al hemmelighed at søge tilflugt bag kulisserne.

Enstemmigheden er forsvundet. Mange steder er de nye tilhængere kommet frem i lyset, og i USA har de sat gang i en debat. Ville det ikke være en god idé med en undtagelse? Kunne det ikke være nyttigt med en velovervejet, begrænset og måske ligefrem legal brug af tortur? Krigen mod terror synes at kræve det. Der kæmpes stadig mere for at gøre denne aldrig forladte praksis legal. De inkarnerede forkæmpere, diktatorer og eneherskere, despoter og demagoger, der stadig er ved magten rundt omkring i verden, glæder sig over den pludselige breche, fryder sig over den uventede sprække i demokratiet. Den offentlige mening vakler usikkert og tøvende. Som om det ikke længere var nok med en instinktiv afvisning.

Forbuddet mod tortur ender med at blive betragtet som tom utopi, uegnet til den globale orden, der jo er domineret af terrortruslen. Altså burde man beskytte demokratiet ved at autorisere tortur, det vil sige anvende terror for at bekæmpe terror. Derfor er tortursspørgsmålet korsvejen, der adskiller to alternative fortolkninger af den aktuelle historie.

At gå med til at diskutere torturens rolle og statut, dens forudsætninger og udfald, er ikke ensbetydende med at være rede til i fremtiden at lytte til et godt argument for at retfærdiggøre den. Det klare nej til tortur går forud for enhver diskussion. Hvis man begynder at henvise til særlige omstændigheder, og moralfilosofferne fantaserer om undtagelser og forbehold, kan svaret kun være den politiske praksis' koncise og kategoriske: "Man må ikke torturere."

Alligevel rækker det nej, der udspringer især af indignation, ikke til at forsvare menneskets værdighed, der er blevet krænket af torturen. Det er strengt nødvendigt at reflektere. I den forstand repræsenterer torturen faktisk paradigmet på vor tids moralske spørgsmål, hvis tvungende og paradoksale form sammenfattes af Theodor W. Adorno: "Man må ikke torturere, og der må ikke være koncentrationslejre, men alt dette fortsætter i Asien og Afrika og fortrænges, fordi den civiliserende menneskelighed som altid er umenneskelig over for dem, den skamløst

har brændemærket som uciviliserede" (1970, p. 255). På den ene side den impuls, der siger klart nej, når man får at vide, at en person er blevet tortureret, følelsen af solidaritet med de mishandlede kroppe, den rent fysiske angst hos dem, der identificerer sig med ofrene, på den anden side en søgen efter en teoretisk overvejelse, der ikke begrænser sig til at gøre impulsen rationel, gøre den til et abstrakt princip.

Her fremkommer en modsætning, der gennemsyrrer det aktuelle billede og, i hvert fald delvist, forklarer den faktiske magtesløshed, som den enkelte fornemmer. Det er modsætningen mellem den spontane afvisning af at blive ved med at tolerere den uudholdelige rædsel og den intuitive bevidsthed om grunden til, at rædslen under alle omstændigheder fortsætter og ingen ende vil tage. Netop torturen kaster lys over dilemmaet hos den enkelte, der kæmper i denne skruestik.

I dette dramatiske billede må man altså ærligt indrømme, at "intet har ændret sig", som omkvædet lyder i Wisława Szymborskas digt *Tortur*, nærmest en kort filosofisk afhandling, hvor blikkets klarhed ikke forhindrer vantro forbavelse og dybt chok (2009, pp. 456-59). Og selvom nej'et over for de gentagne rædsler viser sin afmægtige stædighed, skal man huske på, at vi ikke kun er det, vi gør, men også det, vi lover at gøre eller ikke gøre.

Intet har ændret sig.
Kroppen er smertende,
den må spise, trække vejret og sove,
dens hud er tynd, lige under huden blodet,
den har ret mange tænder og negle,
dens knogler er skrøbelige, dens led kan strækkes ud.
Under tortur bliver alt det taget i betragtning.

Intet har ændret sig.
Kroppen skælver, som den har skælvet
før og efter grundlæggelsen af Rom,
i det tyvende århundrede før og efter Kristus,
torturen er, som den altid har været, kun jorden er blevet mindre
og alt, der sker, sker som bag en væg.

Intet har ændret sig.
Der er blot flere mennesker,
og ved siden af gammel skyld dukkede de nye op,
reelle, indbildte, midlertidige og ingen,
mens det skrig som kroppen besvarer dem med,
har været, er og altid vil være et uskyldighedens skrig,
ifølge en evig målestok og et register.

Intet har ændret sig.
Måske kun manerer, ceremonier og danse.
Den bevægelse med hvilken hænderne dækker for hovedet
er stadig den samme.
Kroppen vrider sig, spænder, prøver at rive sig løs,
slået ned, falder den, trækker knæene op under sig,
bliver blålig, svulmer, savler og forbløder.
Intet har ændret sig.

Når der lige undtages flodernes løb,
skovenes, kysternes, ørkenernes og gletschernes konturer.
Mellem disse landskaber vandrer en lille sjæl på må og få,
forsvinder, vender tilbage, nærmer og fjerner sig,
fremmed over for sig selv, ubegribelig,
snart sikker, snart usikker på sin eksistens,
alt imens kroppen er og er og er
og ikke har noget sted at gå hen.

I

TORTURPOLITIK

Forfølgelsens formål er forfølgelse,
torturens formål er tortur,
magtens formål er magt.
George Orwell, 1984.¹

I. Uden ende? I det 21. århundrede

Ordet tortur synes at kalde fjerne, arkaiske billeder frem fra menneskehedens dystre og grumme fortid. Som om dette ekstreme fænomen skulle betros den historiske rekonstruktion, der medvirker til at skubbe det tilbage på irreversibel og definitiv afstand. Beretningerne om tortur, også de mest vellykkede, er et bestialitetsregister, et rædselskatalog, en fortegnelse over grusomheder, der beskrives på et skematisk og monotont forløbs baggrund. Mellem sadisme og perversion beskriver denne ondets folklore, hvis man kan sige det sådan, procedurer og teknikker udtænkt af den menneskelige fantasi for at forvolde lidelse og smerte, den koncentrerer sig om ofrets nøgne magtesløshed og om bødlens uhyggelige maske, den trænger ind i cellens mørke kroge, hvor tilståelsen bliver aftvunget, den skaffer sig adgang til torturkammeret og afbilder den uhyggelige straffefest. Gabestok eller hjul, skruestik eller pisk, galge eller bål: Torturens scenografi opføres på inkvisitionens tribune. Måske fordi historiens højdepunkt opdages der. Men tæppet kan gå ned. I en grad så rædslen og

aversionen viger pladsen for den følelse af noget sublimt, der gennemstrømmer tilskuerne til ødelæggelsen af en andens krop på passende afstand.

Rent faktisk burde historien nødvendigvis ende godt. Fremskridtet besejrer barbariet, og torturen sendes tilbage til civilisationens præmoderne fortid. Cesare Beccaria fremstår som en beroligende figur, når han i sin afhandling *Forbrydelse og straf* fra 1764 ufortøvet fordømmer torturens teori og praksis. I hans fodspor følger Pietro Verri og de store 1700-tals reformatorer. Tortur bliver afskaffet næsten overalt i Europa (i 1740 i Prøjsen, 1770 i Sachsen, 1780 i Frankrig, 1786 i Storhertugdømmet Toscana, 1789 i Begge Sicilier), men forbliver fra og med oplysningstidens modernitet et foruroligende nærvær, hvis ildevarslende skygge falder over civilisationen. Torturscenerne gentages under forskellige og omskiftelige former, men torturen lader sig ikke reducere til fantasmagori. Torturen, der er uhyrlig men virkelig, udelukker en *happy end*, kapitlet om dens afskaffelse kan umuligt være det sidste. Dispensationer, undtagelser og anomalier følger efter hinanden. De kræver noter og tilføjelser. Torturen forsvinder tilsyneladende i nogle årtier, men den dukker hurtigt op igen i periferien: i konflikter og krige, ved de moderne imperiers grænser, i kolonierne. Med hele sin knusende styrke vender den tilbage i diktaturstaternes fængsler og de totalitære regimers koncentrationslejre. Også i den anden halvdel af det forrige århundrede fortsatte den sin uafvendelige fremrykning. Hvordan skulle man kunne glemme

de grusomme overgreb i Algeriet og Iran, i obersternes Grækenland og i Salazars Portugal? For ikke at tale om de latinamerikanske diktaturstaters massive torturanvendelse.

Fremskridtsfortællingen kompromitteres af de evindelige tilføjelser. Tortur er ikke et levn fra inkquisitionen, den kan ikke forvises til fjerne tider og steder. Den trænger sig på fra fortiden og truer med at ville få en fremtid. "Uden ende?", spørger Edwar Peters sig selv i den udvidede version af bogen *Tortur*, som efterhånden er blevet en klassiker (1999, p. 176). Hans spørgsmål gentager det, som stilles af den største torturhistoriker, Piero Fiorelli, der tilføjede sit monumentale værk *Juridisk tortur i sædvaneretten*, udgivet i 1953-1954, et slutafsnit med titlen *Uden nogen ende?* Spørgsmålet er en indrømmelse. Torturen strømmer over og overskrider historien.

Skjult eller åbenlys, tolereret eller bekæmpet, torturen er aldrig forsvundet; i forskellige former er den gennem århundrederne fremstået som et uafbrudt fænomen, en permanent institution, en konstant størrelse i menneskehedens historie. Det dokumenteres af normer og love og bevidnes af den kollektive erindring. Det giver ingen mening at betragte torturen som en vildfaren primitiv ret, en afvigelse i et endnu usikkert retsvæsen, en triumferende fornufts uheld på vejen. Man kan forsøge at projicere den over på fortidens obskone brutalitet for at bibeholde troen på at leve i et paradys i vorden. En fjern epoke, et sted langt væk og en miskrediteret ideologi er alibier for en beroligende anskuelse, som ikke holder længere.

Torturen er sluppet uden om bandlysninger og kritik, den har omgået forbud og vetoer. Den er hverken blevet afskaffet eller overvundet. Torturen står hårdnakket imod også i overgangen fra pinsel til straf. Det nylige mådehold med straf, der drejer sig om at spare på revselserne, er ikke tilstrækkeligt til at få den udryddet. Fængslet afviser ikke tortur, det bandlyser den ikke. I sin berømte afhandling fra 1975, *Overvågning og straf*, hvor Michel Foucault ved at rekonstruere fængslets genealogi skitserer den i visse henseender stadig optimistiske overvindelse af pinestrafen, indrømmer han, at torturen stadig plager straffesystemet (jvf. 2014, pp. 43 ff.). For i sin tilpasning til kløften mellem sjæl og legeme bliver den mere subtil og luftig, men ikke mindre skræmmende.

Paradoksalt nok begunstiger bandlysningen af tortur dens skjulte spredning også i de demokratiske lande. Hvis man vil måle fænomenets aktuelle omfang, er det nok bare at læse Amnesty Internationals data (i 2016 har mindst 122 lande udøvet tortur) og følge med i den nyhedsstrøm, der kommer ikke alene fra krigsskuepladser, flygtningelejre og diktaturstaters underjordiske gange, men også fra de demokratiske landes straffeanstalter, fængsler og internater. Der aftegnes et uhyggeligt kort, som tvinger os til at tale om torturens globalisering. Jo mere torturen afsløres, jo mere gemmer den sig og antager nye former. Afskaffes den, dukker den op igen; forkastes den, fremstår den endnu voldsommere. Og den gør sig gældende i politikens

aktualitet i dens mest uopsættelige dagsorden.

Mens gløderne fra World Trade Center stadig ulmede, blev tortur et emne i den offentlige debat. I den apokalyptiske forestilling om et nærtforestående angreb, hvor terroristerne ikke ville tøve med at bruge masseødelæggelsesvåben, så man ingen grund til at afholde sig fra tortur for at indhente livsnødvendige oplysninger og redde mange mennesker. I *the war on terror*, krigen mod terror, er tolerancen over for tortur det mest eklatante bevis på menneskerettighedernes umiddelbare og gennemgribende udhuling.

Torturens indtræden i det 21. århundrede kunne ikke være mere glørværdig. Den fremstår som det mest ekstreme våben, *the intelligence* har til at dæmme op for den tilbagevendende globale konflikt. Den selv samme politiske magt, som før udadtil havde forbudt anvendelse af tortur, mens magten selv gjorde brug eller rettere sagt misbrug af den over for afvigende holdninger og undergravende virksomhed, vil nu gerne retfærdiggøre torturen, tillade den, legalisere den, og med folkets krav som skalbeskjul fremskynder den torturens fulde autorisation. Og så er det, at torturen, netop som den er blevet anerkendt som et ekstraordinært middel til terrorismebekæmpelse, ved nærmere eftersyn viser sit inderste og mest obskure væsen: terror. Torturen har helt fra begyndelsen været indskrevet i herredømmelogikken, hvor den udgør den mest voldelige og stringente praksis, og den hører til inti-

mideringspolitikken, der er intern, før den bliver ekstern. I den forstand udstiller torturen den enevældige almagt.

2. Tortur og magt

Man forestiller sig gerne helvede som en endeløs pine. Dette, og ikke andet, er den evige fordømmelse, der ikke kender til befrielse eller frelse. Dødsdommen bliver til tortur, som er smerten, der venter truende i den evige døens korridor.

Torturen er evighedens perverse og skånselsløse udtryk. Derfor fremkalder den helvedesvisioner. Afstraffelsen er evig. Men alligevel breder torturen sig ikke til evig tid, den fuldføres derimod i en uendelig tilbagevenden. Denne uophørlighed er et af dens særtræk.

Det kan ikke undre, at den torturerede hele tiden længes efter enden – også hvis enden skulle være døden. Det, der piner ham, er angsten for en uendelig døen. For torturudøveren er ofrets for tidlige død derimod et irriterende uheld, og ofrets bevidstløshed er en fejl, der bør undgås. Ofret skal forblive ved bevidsthed og i live, i hvert fald så længe torturen varer. Selvom torturen ofte ender med døden, må den ikke forveksles med en henrettelse. Det er ikke en drabsteknik. Hvis ofret dør, ophører et-hvert forhold, først og fremmest magtforholdet. Døden vil befri ofret fra bødlens hænder – en ringe og paradoksal befrielse. Det er derfor, torturen ikke stiller sig tilfreds med ofrets død, der tværtimod markerer øjeblikket, hvori

den langvarige voldsudøvelse, hvor triumferende den end er i sin grusomhed, taber sin genstand i utide. Dens endemål er ikke tilintetgørelse. Torturen går længere end som så, idet den gør døden til en varig pinsel og forvandler mennesket til en døende skabning.

Kun ved at betragte torturen på denne måde, som en udøvelse af absolut vold, kan man opfatte dens politiske relevans. Her fremtræder dens tætte forbindelse med magten tydeligt. Det drejer sig først og fremmest om magten til at dominere den anden, at underkaste ham ved hjælp af pinsler, tøjle ham ved hjælp af lidelser, betvinge ham ved hjælp af underkuelse. Uden nogen grænser – bortset fra døden, som skal afværiges. Torturofret skal helt ind i sit væsens irgange føle den påførte smerte, der hæver sig op som et ubetinget og frygteligt symbol på torturudøverens magt. På den ene side det værgeløse offer, krænket og fornedret, på den anden den triumferende bøddel i suverænitets apoteose. Intet er tilladt for ofret, alt er muligt for bøddlen.

Bøddlen gør den torturerede til en krop, hvorpå straffen skal skrives. Han bearbejder kødet, hans øveplads, hans ødelæggelsestekniks materiale. Bøddlen er en håndværker, der stiller sig an som skaber og ophøjer sig til hersker over smerten. Det umenneskeliggjorte offer reduceres til ren passiv kropslighed. Også når torturen berører sjælen – den psykiske smerte blandes sammen med den fysiske, den ene med den anden. Ofrets lidende krop indgår i en anordning indrettet med stadig nye værktøjer og mekanismer, med

redskaber der skal afprøves. Torturen er ikke stedet for en rettergang, men et værksted for destruktiv fantasi.

Vold forårsager smerte, bløtlægger den, gør den synlig og hørbar. Sår, slag og prygl kvæler ordet. Der levnes ikke plads til artikulerede lyde. Kun støn og skrig. Mens volden vil trænge ind i ofrets inderste, ind i hans urørlige indre liv, for at vende det udad og tage det i besiddelse, tilintetgør den ofrets sprog, og dermed kuldkaster den også sit eget foretagende. Med vold kan man hive det endnu levende offers indvolde ud, ifølge en gammel torturmetode. Men den torturerede forbliver en krop uden stemme.

Dette modsiger den udbredte forestilling om, at torturens endemål skulle være en sandfærdig tilståelse. Som om pinslen på forhånd var berettiget, som om ofret, der udsættes for den, selv bar skylden. Med denne moralske omvæltning, som man har baseret en århundredgammel fiktion på, har man villet ikke alene fritage bøddlen for ethvert ansvar, men også lade torturen gå for at være et middel til at opnå en tilståelse.

Først når torturen løsrives fra Sandhedens fiktive lænker, når forhørets alibi smuldrer, afslører den, hvad den er og altid har været: voldelig magtudøvelse. Altså skal torturen ikke vurderes efter sandhedens målestok, men efter magtens.

Måske har ingen bedre end Franz Kafka blotlagt torturens statut og påpeget dens tætte forbindelse med magtens lov. Hans kendte fortælling *I straffekolonien*, skrevet i 1914 og udgivet i 1919, er en kompliceret og beundrings-

værdig allegori, der drejer sig om en mærkelig maskine, "et ejendommeligt apparat" (1970, pp. 160-95). Henvi-
ningerne er mangfoldige: Apparatet hentyder til teknik-
kens dispositiv, der unddrager sig kontrolløren selv, un-
derminerer og fortrænger ham; det repræsenterer krigs-
maskinen, der lover frelse, men bringer ødelæggelse, det
peger på fremmedgørelsen i forhold til arbejdet, konsum-
fetichismen, det umenneskelige fremskridts uhyrlighed.

Hvis der i den solbeskinnede koloni (sted for den
traditionelle eksterritorialitet, der ligger på grænsen mel-
lem pinslernes have og koncentrationslejrenes univers,
beboet af upersonlige skygger – officeren, soldaten, den
rejsende, den dømte – der bytter masker, roller, skæbne)
kan stilles mange foruroligende spørgsmål, så er apparatets
funktion i det mindste klar: Det drejer sig om en slags
printer, der dræber, mens den skriver. Maskinen prenter
dommen ind i den dømtes krop.

Man forbereder henrettelsen af en soldat, der anklages
for ulydighed og uforskammethed over for en overordnet.
Men det gamle og slidte apparat arbejder langsomt og br-
ger mindst tolv timer på at indgravere vokaler og kon-
sonanter, samt dertil hørende arabesker og forsiringer, der
skal sublimere smerten og døden, omend de trækker pi-
nen ud. Der udøves altså tortur inden henrettelsen. Den
rejsende – eksponent for den moderne europæiske verden,
hvor dødsstraffen er afskaffet, og hvor "tortur kun fandtes
i middelalderen" – inviteres af officeren, der er både
dommer og bøddel, til at sætte sig "på kanten af en grube",

mellem livet og døden, torturens snævre interregnum, så han kan overvære denne forestilling, fravalgt af de fleste, fra fordums tid.

Apparatet er på én gang retfærdigheds- og dødsmaskine. “Princippet, jeg dømmes efter, er følgende: Skylden er altid utvivlsom”, sådan forklarer officeren den juridiske skik og brug i kolonien, hvor der for øvrigt anvendes “særlige forholdsregler”. Der er ingen rettergang; hverken forsvar, indrømmelse af skyld eller tilståelse af sandheden. Hvad skulle det nytte, når skylden er givet på forhånd? Den eneste sandhed er den, der indeholdes i den fældende dom. Der er ingen grund til straks at gøre den dømte bekendt med den, for “han vil mærke den på sin krop.” Kafka vender retfærdighedslogikken på hovedet for at kaste lys over torturen. Og paradoksalt nok kommer det hele til at stå mere klart. Den pinte bliver ikke bedt om at udtale sig; tværimod får han tvunget en stump filt i munden, så han ikke kan skriges. På hans nøgne krop, indsat i anordningen, der producerer sandhed, indskrives den dom, han er nødt til at dechifrere, hvis han i det mindste vil forstå straffen. Hans ryg er, som Benjamin har bemærket (1962, p. 298), en overflade, man kan skrive på, hans hud er en tom side, som nålene borer sig ned i, mens blodet vaskes væk med vand, så indgraveringens skønhed kan bevares. Apparatet er performativt: Det forvandler ord til kendsgerninger. Sådan ville kommandanten, der i sin tid udtænkte apparatet, have det. Skylden forsvinder kun, hvis straffen bliver nedskrevet. Dom og straf er ét og det samme. Loven er

tortur, torturen er lov. Sådan er det i straffekolonien. Torturen er dommen indskrevet på den dømtes krop. Med Kafkas ord (1970, p. 172):

“Vores dom lyder ikke streng. Den dømte får på kroppen skrevet det bud, som han har overtrådt. For eksempel kommer der på denne dømtes krop”, officeren pegede på manden, “til at stå: ‘Du skal ære din overordnede!’ ”

Kafka nøjes ikke med at lade et ubarmhjertigt blik dvæle ved torturens dispositiv. Han opdager også dens egentlige motiv: majestætsfornærmelse. Torturen er et gensvar til den, der har udfordret magtens lov, måske endda uden at ville det. Det er ikke tilfældigt, at soldaten i fortællingen beskyldes for lydighedsnægtelse. Anklagen er eksemplarisk i den forstand, at den klart og tydeligt afslører den implicite forbrydelse i enhver dom til tortur, nemlig *crimen majestatis*, majestætsfornærmelse. En provokation mod suverænitetsprincippet og den ubegrænsede lovlighed hos magten, der reagerer med en ekstrem, og alligevel altid tilgængelig, foranstaltning for at bekræfte, at selv den mindste lille forbrydelse er et angreb på loven. “I enhver overtrædelse – skriver Foucault – er der en *crimen majestatis*, og i den mindste lille forbryder er der en potentiel kongemorder” (2014, p. 58). Torturen tjener ikke til at finde sandheden; tværtimod er det magtens sandhed, der genoprettes på den tortureredes krop, hvor den suveræne hævn triumferer.

Fortællingen ender med, at apparatet nægter at skrive imperativen *Sei gerecht!*, Vær retfærdig! Den blinde maskine, der ude af kontrol kaster alle tandhjulene i sin gådefulde anordning op, gennemborer officeren, et lille hjul i den militære hakkeorden, emblem på middelmådig underkastelse, på loyal og lydige disciplin. På hans forfærdede ansigt er der ikke spor af forløsning. Torturmaskinens oprør, som ender med at gøre torturudøveren til offer, er billedet på en bitter revanche, en grusom og dødbringende hævn.

Tortur retablerer ikke retfærdigheden; den genaktiverer magten. Torturmekanismen afsløres helt tydeligt, dette brændemærkningssystem, der ved at skrive magtens sandhed på kroppen indskrifter magten i suverænitetenslogikken. Denne generhvervelsesstrategi ligger altid på lur. Ingen politisk form kan sige sig fri – heller ikke demokratiet. Pinslernes forestilling kan ophøre, men torturen forsvinder ikke af den grund. Også når kendelsen indgraves i sjælen, bliver den politiske kropsteknologi ved med at fungere, eftersom sjælen på sin side er et redskab for magten, der udfoldes mod kroppen. Torturen forbliver modstandsdygtig og uudslettelig på det politiske rituals mørkeste sted, hvor suveræniteten restitueres efter at være blevet såret for et kort øjeblik, mens den torturerede bliver ved med at være fjende. Hans krop rammes af overmagten, ikke af rettens overmagt, men af den fysiske styrke, fordi overtræderen ved at bryde loven har krænket suveræniteten. Torturpolitik er i sidste ende terror-

politik. Den torturerede krop indpræges med den enevældige magts hæmningsløse tilstedevær.

3. Ofringens fordækte baggrund. Tortur i terrorens dispositiv

Hvor terroren trænger frem, dukker torturen op. Deres ledtog stikker dybt, deres gensidige tolerance er intim og fordækt. Det virkede, som om torturen i sin tilsyneladende anakronisme var forsvundet i den moderne stat, hvor terroren på sin side nærmest stod i stampe, men det varede kun kort – det var blot en illusion. Terror og tortur er igen blevet fornødne i den mest uopsættelige dagsorden. Terroren påkalder torturen ved at henvise til suveræniteten, der åbnes hinsides loven, hvor selv torturen lige med ét bliver legitim. Begge er politiske ritualer, der brændemærker og indgraverer magten på menneskekroppen, de foruroliger og bekymrer, når de viser sig at være både præmoderne og postmoderne, uacceptable men accepterede i det offentlige rum.

Bag den politiske magt ligger muligheden for at ty til vold forstået som suverænitet og styrkemonopol. Staten beskytter borgernes liv ved hjælp af dødstrusler, også når den ikke burde anvende våben. På den anden side underkaster borgerne sig, fordi de frygter statens destruktive magt. Anerkendelsen af den politiske magt udspringer af frygt og behov for sikkerhed. Hvis ordenen omfatter vold, omfatter volden orden. Demokratiet sørger for, at denne

onde cirkel glemmes, men unddrager sig den lige så lidt som andre politiske former. Overgangen til politistat vil kunne foregå hurtigt og endog inden for legale rammer. Friheden viger pladsen for sikkerheden: Mistænkelige personer bliver varetægtsfængslet, der oprettes særdomstole og genindføres tortur. Pludselig står det klart, at den politiske magt bygger på muligheden for at ty til vold, som alle borgere vil kunne få at føle på egen hud. Og hvem skal så beskytte borgerne mod statens overgreb?

Man kan imidlertid ikke bare identificere terror med vold. Forholdet er langt mere komplekst, som Hannah Arendt forklarer i essayet *Om vold* (1996, pp. 59-60).

I voldens sejr over magten er den selvdestruktive faktor aldrig så evident som i anvendelsen af den terror, der opretholder herr dømmet. [...]. Terror er ikke vold; terror er snarere den regeringsform, der kommer til, når volden efter at have knust hele magten ikke abdicerer, men tværtimod bevarer den fulde kontrol.

For at forstå torturens opdukken eller rettere sagt dens vedvaren må man undersøge den symbolske matrice for den terroravlende politiske vold. Men netop dette sørger man som regel omhyggeligt for at undgå. Hvis torturen har en særlig plads i den kollektive bevidsthed, er det, fordi man forsøger at skubbe den på næsten eksotisk afstand i tid og sted i håbet om at kunne uddrive den og benægte dens bekymrende nærvær. Dette skulle blive nemmere, når pinslernes skue forsvinder og i moderniteten er

stattes af den hemmelige udøvelse af tortur, der trods alt forbliver en støtte for fængselsreformerne. Der bliver stadig udøvet tortur bag kulisserne, på steder uden offentlig adgang, hvor ritualen – der er betroet betjente, som bevæger sig i statsmagtens skygge – fuldføres på en måde, så det kan tilbagevises, dementeres og benægtes. I sin moderne udformning får torturen det uklare præg af noget, der kan bestrides. Man skal vide det, men man må ikke se det. Det er en politisk praksis, som ikke må vinde indpas i det offentlige rum, men alligevel skal hvile tungt deri og virke truende i omegnen, således at truslen bliver effektiv. Det er derfor, torturen straks bliver kaldt illegal, når den bryder frem i al sin brutalitet.

For liberalismen er tortur ikke andet end en overskridelse, en dysfunktion, en sygdom. Et resultat af en ubalance i magten, som – ifølge den liberale moralitet, der er forvisset om alle individers ligeværdighed og respektabilitet – bryder og underminerer den oprindelige kontrakt. Mere har liberalismen ikke at sige om tortur. Ud over at være rede til rent undtagelsesvist at legalisere dens anvendelse i terrorbekæmpelsen.

Denne tvetydige umeddelksomhed er ikke tilfældig. Netop i torturen fremstår den ubestridelige samordning mellem demokrati og totalitarisme, forstået som i Agambens *Homo sacer* (1995, p. 133). Torturen trækker sig tilbage til biopolitikkens underjordiske flod, der river *homo sacers* liv med sig; han kan slås ihjel, men ikke ofres. Selvom

Agamben ikke nævner tortur, er torturen det ritual, som helt fra begyndelsen indskrives det nøgne liv i den statslige orden. Og det er denne begyndelse, denne *arché*, der er skræmmende arkaisk.

Muligvis kan torturens værdi forklares i en teologisk-politisk kontekst. I sin arkæologi indgravede torturens antikke skrift den enevældige magt på kroppene. Det var ikke en hvilken som helst form for vold. Det var snarere en slags ofring, der indprægede dette hellige tilstedevær. Ofringen, ikke kontrakten, var et billede på den enevældige magt. Torturofret gjorde det muligt for suverænen mystiske krop at vise sig. Suverænen tortur bidrog umiddelbart til magten, til dens konsolidering og anerkendelse.

I den sekulariserede modernitet, på hvis baggrund den politiske teologi opretholdes, bryder suveræniteten ikke tilknytningen til ofringen (jvf. Kahn, 2008). Ofringens vold bliver snarere udbredt, gjort almindelig, den bliver under forskellige former en ordinær livsbetingelse. Også i den folkelige suverænitet bliver borgerne kaldt til ofring. Og magten fortsætter med at afsløre sig i kroppene. Men suverænen, der viser sig i offerhandlingen (som det bevidnes af den ukendte soldats grav, et monument ikke over den ukendte, men over alle og enhver) er folkets suverænitet. Borgeren er rede til at opofre sig, når staten forlanger det, fordi han genkender sig selv i denne suverænitet. Hvilket ikke betyder, at kravet om vold aldrig forekommer ham at være urimeligt, et magtmisbrug; i så tilfælde ville ofringen blot være en meningsløs død.

Hvis borgerens krop er det umiddelbare sæde for magten, hvordan kan det så lade sig gøre at torturere ham? Ligger der i den moderne stat et obskurt magtlevn, som ikke er gennemtrængt af den folkelige suverænitet, og som unddrager sig borgernes opmærksomhed? Det ville være den hellige suverænitets mystiske krops godt gemte, diffuse og altid bestridelige tilstedevær. Suveræniteten benytter sig af tortur. Det er dog ikke længere den enevældige torturs ritual, hvor den enkelte blev ofret til magten, der kunne triumfere over ham. Tværtimod er der her ikke længere nogen grund til at triumfere. I magtens behov for troværdighed blev borgeren, ifølge samme terrordispositiv, slået ihjel – ikke ofret, for det var umuligt. Og det er dette, som enhver må erkende med bestyrtelse i den statslige tortur: at man pludselig ikke er andet end nøgent liv. Bag borgerens facade skimtes *homo sacer*.

Når torturen dukker op i den moderne stat, har den således en arkaisk patina, et sakralt præg, der krænker og sårer den folkelige suverænitet, som ingen afskaffelse har formået at slette.

4. Tortur efter afskaffelsen af tortur

Selvom en større abolitionistisk bevægelse i de sidste to århundreder har forsøgt at få torturen endegyldigt afskaffet, er den aldrig forsvundet. Den har derimod forvandlet sig og tilpasset sig til de nye omstændigheder. Som Serge Portelli har bemærket, “er den gået fra retsplejeloven til

straffeloven” (2011, p. 12). Efter at være blevet ophævet ved lov har den udviklet sig til en skjult praksis i suverænitetens skygge.

Mens Beccarias ræsonnementer er forblevet på papiret og derfor stadig er gyldige, har torturbekæmpelsen i tidens løb antaget en anden karakter, som ikke er normativ, men kritisk. Man er holdt op med at diskutere dens princip. En apologi har længe virket utænkelig – i hvert fald indtil det 21. århundrede. Alt for motiveret og resolut var dommen indeholdt allerede i *Erklæring om menneskets og borgerens rettigheder* fra 1789, hvis artikel 9 forlanger antagelse af uskyld og forbyder overdreven strengthed: “Ethvert menneske er uskyldigt, indtil det er erklæret skyldigt; skønnes det uundgåeligt at arrestere det, straffes enhver hårdhed, som ikke er nødvendig for at sikre sig vedkommendes person, strengt ifølge loven.”

Torturen, der er erklæret ulovlig, går nærmest overalt fra den ene til den anden side af skranken: Fra at være bevisets konge bliver den fornædret til en obskur og frygtindgydende magtmedsammensvoren. Og staten tilpasser sig: Den gør torturen “lovløs”, men fortsætter med at udøve den eller rettere sagt få den udøvet under bordet, i det mere eller mindre skjulte. Så hvordan skal man bekæmpe torturen, hvis det er staten, der bryder loven?

Og hvad hvis staten benægter? Hvis den afviser ethvert ansvar og henviser til sin egen lovgivning, der officielt forbyder tortur? Vigtigst af alt: Hvis det er staten, der overtræder loven, hvem skal så finde frem til de skyldige?

Det er jo klart, at forbryderen vil unddrage sig enhver dom. Problemet bliver ikke mindre af, at torturudøveren, der tidligere handlede helt åbenlyst, nu gemmer sig rundt omkring i statsapparatets labyrinter. Og staten må nødvendigvis forsvare ham og give ham et tilflugtssted. For bødlen muliggør fortielse. Ansvarer virker på én gang kollektivt og opsplittet. Hvem hæfter for statens tortur?

Efter det 21. århundredes folkedrab, der gendriver enhver fremskridtsdrøm, er torturen – tillidsfuldt betragtet som et totalitært “barbari” tilbagevendende – blevet fordømt af en international offentlig mening, som de begåede forbrydelsers omfang har gjort mere agtpågivende og bevidst. Den rolle, som den systematiske tortur i lejrene spiller i udryddelsens tjeneste, bekymrer, skræmmer og forfærder. Man påberåber sig menneskets værdighed og finder regler for at forsvare menneskeheden mod den selv. Torturen inddrages ved domstolene, der fælder dom over disse grusomme forbrydelser, den bliver et emne i den internationale ret.

I efterkrigstiden bliver den straks forbudt af FN i *Verdenserklæring om menneskerettigheder* fra 1948, hvor der i artikel 5 står: “Ingen må underkastes tortur eller grusom, umenneskelig eller nedværdigende behandling eller straf.” Disse ord synes at markere et før og et efter, et afgørende vendepunkt. Men faktisk drejer det sig kun om ord, der juridisk set er en *ius cogens*, en bydende og ufravigelig norm, let at omgå og uden praktisk virkning (jvf. Macho, 2007).

Det er Europa, de verdensomspændende konflikters

skueplads, holocausts hjemsted, der går et skridt videre med et dokument, der for første gang opererer med en sanktion. Den europæiske menneskerettighedskonvention, hvis artikel 3 forbyder tortur, bliver underskrevet i Rom den 4. november 1950. Det bliver dommerne, der får til opgave at kontrollere, om forbuddet overholdes af alle lande i unionen. Så i 1959 oprettes Den europæiske menneskerettighedsdomstol med sæde i Strasbourg. Alle europæiske borgere kan klage til denne domstol. Selvom den opererer langsomt, og først når skaden er sket, og selvom dommene har begrænset effekt, får domstolen autoritet og indflydelse på den offentlige mening. Det skorter jo ikke på lovovertrædelser og overgreb.

Man bliver ved med at torturere i Europa – Storbritannien gør det i Irland, Frankrig gør det i Algeriet – og i resten af verden, fra Latinamerika til de kommunistiske lande, fra Asien til Afrika og Nordamerika. Staterne ved det, men benægter; de betvivler ikke princippet, men forsøger at feje torturen ind under gulvtæppet. De skammer sig over den, og i modsætning til hvad der sker med hensyn til dødsstraffen, påtager de sig ikke ansvaret for den.

Så er det, man forsøger at udarbejde juridiske redskaber og skabe internationale organismer til sikring af rettidig kontrol med torturen i verden. Målet er Konventionen mod tortur og anden grusom, umenneskelig eller nedværdigende behandling eller straf, overtaget af FN's generalforsamling den 10. december 1984 og trådt i kraft den

27. juni 1987. Denne konvention er det vigtigste middel i kampen mod tortur, der i artikel 1 defineres som følger:

I denne konvention betyder udtrykket 'tortur' enhver handling, ved hvilken stærk smerte eller lidelse, enten fysisk eller mental, bevidst påføres en person med det formål at fremskaffe oplysninger eller en tilståelse fra denne eller en tredjemand, at straffe ham for en handling, som han selv eller en tredjemand har begået eller mistænkes for at have begået, eller at skræmme eller lægge tvang på ham eller en tredjemand, eller af nogen grund baseret på nogen form for forskelsbehandling, når en sådan smerte eller lidelse påføres af eller på opfordring af en offentlig ansat eller en anden person, der virker i embeds medfør eller med en sådan persons samtykke eller indvilligelse. Smerte eller lidelse, der alene er en naturlig eller tilfældig følge eller del af lovlige sanktioner, er ikke omfattet.

Konventionens originalitet består imidlertid ikke så meget i dens definition af tortur som i dens absolutte forbud, formuleret i artikel 2: "Ingen særlige omstændigheder af nogen art, hverken krigstilstand eller trussel om krig, indre politisk ustabilitet eller nogen anden offentlig nødstilstand kan påberåbes som retfærdiggørelse af tortur." Altafgørende var oprettelsen af en komité mod tortur, bestående af ti eksperter, der fik til opgave at overvåge og indgive anmeldelse. Denne komités begrænsede handlemuligheder fremgår tydeligst i de endnu mere indskrænkede, som for eksempel Komiteen oprettet af Europæisk konvention til forebyggelse af tortur og umenneskelig eller vanærende

straf eller behandling fra 1987, som dog har bemyndigelse til at foretage forebyggende periodisk inspektion.

De internationale institutioner har fået hjælp fra effektive ngo'er som Amnesty International, der siden 1961 har kæmpet mod tortur og dødsstraf, samt Human Rights Watch, USA's vigtigste organisation til forsvar for menneskerettighederne. Det enorme antal krænkelser – der tales om global krise – får Amnesty til i 2000 at lancere kampagnen *Stop tortur*.²

Alligevel er man nødt til at fremhæve et paradoks: Hvis på den ene side domsmyndighedernes antal øges, og der kommer stadig flere tribunaler, straffedomstole (med Den internationale Straffedomstol fra 1998 som den vigtigste) komiteer og ngo'er, trækker torturen sig på den anden side ikke tilbage endsige forsvinder konfronteret med truslen fra folkeretten. For i sidste ende må det være op til den enkelte stat at fælde dom over sig selv. Men også de stater, der har ratificeret torturkonventionen fra 1984 (i 2015 er der 176), ser stort på advarsler og anmeldelser, medmindre de virkelig bliver bragt i miskredit. Så netop den officielle fordømmelse begunstiger torturens fordækte udbredelse.

5. Den sorte føniks

At bekæmpe tortur vil sige at søge dens spor i skyggen, holde øje med de statslige overgreb og foranstaltninger, afsløre en magt, der handler i det skjulte og hele tiden risikerer at blive illegitim, fordi den ikke begrænser sig til

at skræmme, men reagerer med vold. Dette forklarer mediernes afgørende rolle. Men at vide er ikke altid ensbetydende med at kunne, og mængden af oplysninger forstærker følelsen af afmagt i en kamp, der for det meste er ulige, og hvor den skyldige næsten altid er staten. Internettet har bidraget til kontrol og gennemsigtighed: Man kan blot tænke på de hemmelige optegnelser om fangerne på Guantánamo, som *WikiLeaks* har afsløret.³ Imidlertid forbliver styrkeforholdene ofte uændrede. At vide, at Kina torturerer advokater, der forsvarer menneskerettighederne, som for eksempel Yu Wensheng, der blev tilbageholdt i Daxing-fangelejren i nærheden af Beijing fra oktober 2014 til januar 2015, er desværre ikke ensbetydende med at kunne gribe ind på en effektiv måde.⁴

Billedet kompliceres yderligere af torturens globalisering. Teknikker, midler og erfaringer lader sig eksportere uden større besvær. Også fra en historisk synsvinkel ser kæden ud til at være uafbrudt: Hvis den franske *Sûreté* indførte magnetortur i Indokina, tyede Sydvietnam i interneringslejrene – den mest berygtede er den på øen Poulo Condor – til ekstreme tiltag fra elektrisk stød til *falaka*, slag under fodsålerne. For ikke at tale om det væld af kompetencer, nazisterne havde med sig, da de forlod Tyskland efter 1945. Klaus Barbies tilfælde er eksemplarisk. Efter at have undgået Nürnbergprocessen gav han fra og med 1947 et afgørende bidrag til efterretningstjenesten i USA, idet han i den kolde krig samarbejdede med CIC (*Counterintelligence Corps*), den amerikanske hærs kontra-

spionagekorps. I 1951 lykkedes det ham at indskibe sig til Genova under det falske navn Klaus Altmann, for så at nå til Buenos Aires. Først i Argentina og så fra 1955 i Bolivia var han torturmester og flankerede flere blodige foretagender.

Det er ikke kun torturudøvere, der eksporteres. I de seneste år, især under George W. Bushs regering, er et øget antal fanger blevet overført til venligtsindede lande med større fortrolighed med tortur og mindre kontrol. Det kaldes *extraordinary rendition*. Fangerne, som regel terrorismistænkte, er blevet ført til hemmelige fangelejr, også i europæiske lande som Polen og Rumænien. USA har derudover anvendt skibe som flydende fængsler, der standsede ved steder som øen Diego Garcia, britisk territorie i Det indiske Ocean, sæde for en amerikansk militærbase.⁵ Det, man søgte, var indlysende nok eksteritorialitet – som på Guantánamo. Men også efter Obamas beslutning om at lukke denne interneringslejr er man fortsat med *extraordinary rendition*. Mange tidligere fanger er blevet udleveret til andre lande. Af humanitære grunde besluttede Italien i juli 2016 at tage imod den yemenitiske statsborger Fayiz Ahmad Yahia Suleiman, der havde været tilbageholdt på Guantánamo i 14 år.

Her fremstår to tæt forbundne fænomener med al ønskelig tydelighed. Talrige stater erklærer torturen illegal, men praktiserer den mere eller mindre fordækt, idet de påberåber sig det politiske nødstilfælde, henviser til und-

tagelsen og ligefrem erklærer undtagelsestilstand. I det øjemed benytter de sig af definitionen af tortur og forsøger at indsnævre dennes grænser. Mens torturen spreder sig, skjuler den sig bedre og bedre ved hjælp af stadig mere raffinerede metoder, der ikke efterlader sig spor, men stadig er lige voldelige. Det er “den hvide tortur”, beregnet på at forblive usynlig bagefter: fra søvnberøvelse til spatio-temporal desorientering, fra immobilisation til isolation, fra seksuel vold til psykologisk pinsel, fra simuleret henrettelse til enhver form for fysisk og moralsk ydmygelse. Således forvandler den tilsyneladende bandlyste tortur sig så meget, at den ender med at sprænge det klassiske begreb og udfordre fortidens definitioner.

Alt konspirerer for at få folk til at tie og glemme i en fart. Derfor tilbyder man immunitetens privilegie til den, der torturerer på statens vegne eller, værre endnu, uden statens vidende; det kan være ordensmagterne, efterretningsagenter eller endog private militser – ifølge den udbredte tendens til at udlicitere voldsmonopolet. Der skabes bedre og mere ukontrollerbar plads bag kulisserne, hvor torturen udøves, umeddelsomheden pansres bedre, tavsheden er mere ubrydelig. Bekæmpet men tolereret forsvinder torturen og vender alt efter omstændighederne hver gang tilbage som en sort fønix.